

METHODS OF FORMING CRITICAL THINKING SKILLS IN HISTORY LESSONS

Reymov Kuandiq Jumanazarovich

Assistant teacher of Nukus State Technical University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15551046>

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2025

Accepted: 29th May 2025

Online: 30th May 2025

KEYWORDS

Critical thinking, history lessons, teaching methods, question-and-answer technique, historical sources, debates, role-playing, conceptual maps, project-based learning, teacher's role, modern technologies.

ABSTRACT

This article analyzes the methods of developing critical thinking skills in history lessons. Critical thinking is an important skill aimed at enhancing students' ability to deeply understand, analyze, evaluate information, and make independent decisions. The article examines effective methods such as the question-and-answer technique, working with historical sources, debates, role-playing, conceptual maps, and project-based activities. Additionally, the role of the teacher and the opportunities to improve the quality of the educational process through modern technologies are discussed. These methods contribute to fostering independent thinking, analytical approaches, and social activity among students.

TARIX DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Reymov Kuandiq Jumanazarovich

Nukus davlat texnika universiteti assistent o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15551046>

ARTICLE INFO

Received: 24th May 2025

Accepted: 29th May 2025

Online: 30th May 2025

KEYWORDS

Tanqidiy fikrlash, tarix darslari, ta'lim usullari, savol-javob metodikasi, tarixiy manbalar, debatlar, roli o'yinlari, konseptual xaritalar, loyihaviy faoliyat, o'qituvchi roli, zamonaviy texnologiyalar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada tarix darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish usullari tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlash – o'quvchilarning bilimlarni chuqur anglash, tahlil qilish, baholash va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan muhim ko'nikmadir. Maqolada savol-javob metodikasi, tarixiy manbalar bilan ishlash, debatlar, roli o'yinlari, konseptual xaritalar va loyihaviy faoliyat kabi samarali usullar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, o'qituvchining roli va zamonaviy texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonining sifatini oshirish imkoniyatlari ham muhokama qilinadi. Mazkur usullar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri — o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Chunki zamonaviy jamiyatda axborotning

tez va keng tarqalishi yoshlarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarga har tomonlama yondashish qobiliyatini talab qiladi. Ayniqsa, tarix fani bu borada o'ziga xos imkoniyatlarga ega, chunki tarixiy bilimlar nafaqat faktlarni yodlashga, balki ularni tahlil qilish, sabab-oqibat munosabatlarini tushunish va turli nuqtai nazarlarni solishtirishga asoslanadi. Shu nuqtai nazardan, tarix darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Bu esa o'quvchilarda nafaqat tarixiy voqealarga oid chuqur tushuncha hosil qilishga, balki mustaqil va analitik fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu maqolada tarix darslarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali usullari, o'qituvchining roli hamda pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Avvalo, tanqidiy fikrlash tushunchasini chuqurroq tahlil qilish zarur. Tanqidiy fikrlash – bu faqatgina mavjud ma'lumotlarni qabul qilish emas, balki ularni tahlil qilish, asoslash va muqobil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish orqali mustaqil xulosa chiqarish jarayonidir. Shu bilan birga, tanqidiy fikrlash ko'nikmasi insonni stereotip va yuzaki qarashlardan xoli bo'lishga, voqealarni ko'p qirrali yondashuvda ko'rishga o'rgatadi. Bu ko'nikma ayniqsa murakkab va ziddiyatli masalalarni hal qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, tanqidiy fikrlash zamonaviy dunyoda yoshlarning faqat bilim olishiga emas, balki bilimdan to'g'ri foydalanishlariga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, axborot texnologiyalari tez rivojlanayotgan bugungi kunda noto'g'ri va manipulyativ ma'lumotlarga duch kelish ehtimoli oshganidan, tanqidiy fikrlash yoshlarni bunday holatlardan himoya qilishda muhim vosita hisoblanadi. Tarix fani nuqtai nazardan qaraganda, tanqidiy fikrlash o'quvchilarga tarixiy voqealarni faqat yodlash emas, balki ular ortida turgan sabab va oqibatlarni chuqur anglash, turli manbalardagi qarama-qarshi ma'lumotlarni solishtirish imkonini beradi. Shu tariqa, tarixiy bilimlar shunchaki faktlar to'plami bo'lib qolmay, o'quvchilarning dunyoqarashi va mantiqiy tafakkuri rivojlanadi [2, 15-22].

Tarix fani boshqa fanlardan farqli o'laroq, vaqt va makon doirasida insoniyatning turli hodisalarini o'rganadi. Bu fan o'quvchilarga voqealarni kontekstda ko'rish, ularning sabablari va oqibatlarini anglash imkonini beradi. Masalan, tarixiy voqealarni o'rganish jarayonida o'quvchilar "Nega bu urush boshlandi?", "Uning natijalari qanday bo'ldi?" kabi savollar asosida muammoni chuqurroq tahlil qilishadi. Bundan tashqari, tarixda ko'plab ziddiyatli va murakkab vaziyatlar mavjud bo'lib, ularni o'rganish o'quvchilarda bir tomonlama emas, balki ko'p qirrali fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, bir voqea haqida turli tarixchilar turlicha fikr yuritishi mumkin. Shunday ekan, o'quvchilar bunday qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilib, o'z xulosalarini chiqarishga o'rgatiladi. Tarix fanining o'ziga xosligi shundaki, u faqat o'tmishni yodlash emas, balki o'tmishni hozirgi zamonga bog'lash va undan saboq olishni ham taqozo etadi. Shu jihatdan, tarix darslari tanqidiy fikrlashni shakllantirishda juda samarali platforma hisoblanadi.

Tarix darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ko'plab usullar mavjud bo'lib, ularning har biri o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Quyida asosiy va samarali usullar kengroq bayon etiladi. Birinchidan, savol-javob usuli o'quvchilarni faollikka chaqirish va ularning fikr yuritish jarayonini rag'batlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi nafaqat faktlarga oid savollar beradi, balki ularni chuqur tahlil qilishga undaydigan savollar bilan o'quvchilarni fikrlashga majbur qiladi. Masalan, "Bu voqea qanday ijtimoiy va siyosiy

omillar ta'sirida yuz berdi?", "Agar bu hodisa boshqacha rivojlansa, natijalar qanday bo'lishi mumkin edi?" kabi savollar o'quvchilarni muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga o'rgatadi. Shuningdek, savol-javob usuli o'quvchilarni faqat passiv eshituvchi emas, balki faol qatnashuvchi qilishda yordam beradi, bu esa tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Ikkinchidan, tarixiy manbalar bilan ishlash o'quvchilarga turli qarashlarni taqqoslash imkonini beradi. Masalan, bir voqea haqida bir necha manbalarni o'rganib, ularning o'zaro farq va o'xshashliklarini aniqlash o'quvchilarni analiz qilishga va mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatadi. Bundan tashqari, manbalarning ishonchliligini baholash, ularning yaratilish sharoitlarini tushunish ham tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shunday qilib, o'quvchilar tarixiy manbalarni shunchaki o'qish emas, balki ulardan faol foydalanishni o'rganadilar [5, 208-210].

Uchinchidan, debatlarga va roli o'yinlariga asoslangan metodlar tarixiy mavzularni yanada jonlantiradi. O'quvchilar o'zaro turli fikrlarni ilgari surib, bahslashadilar, o'z pozitsiyalarini himoya qilishni o'rganadilar. Bu jarayon nafaqat ularning tanqidiy fikrlashini, balki muloqot ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Misol uchun, "Xo'jand shahrining XII asrdagi savdo-sotiqdagi roli" mavzusida turli nuqtai nazarlarni himoya qilish yoki "Turk va Fors davlatlari o'rtasidagi siyosiy munosabatlar" haqida bahs tashkil etish o'quvchilarning tarixiy faktlarni chuqur o'rganishiga yordam beradi.

To'rtinchidan, konseptual xaritalar yordamida o'quvchilar tarixiy voqealarni tizimli ravishda ko'rib chiqadilar. Sabab-oqibat munosabatlarini grafik tarzda ifodalash o'quvchilarga voqealarning qanday bog'langanini ko'rsatadi va ularning mantiqiy tafakkurini kuchaytiradi. Misol uchun, "Ikkinchi jahon urushining boshlanishi" mavzusida asosiy sabablar va oqibatlar konseptual xarita ko'rinishida tuzilishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning bilimlarni tizimlash va mustahkamlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, mustaqil yoki guruhda bajariladigan loyihalar o'quvchilarda mustaqil izlanish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'quvchilar mavzu bo'yicha ma'lumot to'playdilar, ularni tahlil qiladilar va o'z xulosalarini yaratadilar. Misol uchun, "O'zbekistonning tarixiy rivojlanishi" mavzusida loyiha bajarish jarayonida o'quvchilar tarixiy manbalarni o'rganib, ularning ahamiyatini tahlil qiladilar va o'z ishlarini taqdim etadilar. Bu usul o'quvchilarda o'z fikrini aniq va mantiqan ifoda etish ko'nikmalarini mustahkamlaydi [4, 466-474].

Tarix darslarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonida o'qituvchining roli beqiyosdir. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning fikr yuritish jarayonini boshqaruvchi, rag'batlantiruvchi, motivatsiya qiluvchi sifatida harakat qiladi. Shu bois, o'qituvchining pedagogik mahorati va bilim darajasi yuqori bo'lishi zarur. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida tanqidiy fikrlashni shakllantirish yanada samaraliroq bo'ladi. Masalan, interaktiv taqdimotlar, video lavhalar, virtual muzeylar va onlayn resurslardan foydalanish o'quvchilarni tarixiy voqealarga yanada qiziqtiradi va ularning faol ishtirokini oshiradi. Bundan tashqari, masofaviy ta'lim platformalari yordamida ham tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari kengaymoqda.

Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda baholash tizimi muhim o'rin tutadi. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasini aniq o'lchash orqali ularning kamchiliklari aniqlanadi va ta'lim jarayoni takomillashtiriladi.

Baholash mezonlariga quyidagilar kiradi:

- O'quvchining tarixiy faktlarni mantiqiy tahlil qilish qobiliyati;
- Turli nuqtai nazarlarni solishtirish va o'z fikrini asoslash;
- Dalillarni tanlash va ularni to'g'ri tushuntirish;
- Yangi ma'lumotlarni o'zlashtirish va uni amaliyotda qo'llash ko'nikmalari.

Shu bilan birga, baholash jarayoni faqat yozma testlar bilan cheklanmasligi lozim. Yaxshi natijalarga erishish uchun o'quvchilarning og'zaki taqdimotlari, loyiha ishlari, munozaralardagi ishtiroki va boshqa faoliyatlari ham inobatga olinishi kerak.

Xulosa. Umuman olganda, tarix darslarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biridir. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarda faqat bilimni yodlash emas, balki uni tahlil qilish, baholash va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Shunday ekan, tarix fani nafaqat tarixiy voqealarni o'rganish, balki o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini, dunyoqarashini kengaytirish va o'z fikrini asoslab ifoda etish ko'nikmalarini shakllantirish uchun qulay maydon yaratadi. Maqolada ko'rsatib o'tilgan savol-javob metodikasi, tarixiy manbalar bilan ishlash, debatlar va roli o'yinlariga asoslangan faoliyatlar, konseptual xaritalar yaratish hamda loyihalar asosida ta'lim usullari tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Shu bilan birga, o'qituvchining pedagogik mahorati va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bu jarayonni yanada samaraliroq qiladi. Natijada, ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni shakllantirish nafaqat o'quvchilarning bilim sifatini oshiradi, balki ularni murakkab zamonaviy dunyoqarashga ega, mustaqil fikr yurita oladigan, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etadigan shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

References:

1. Abdushukurovich, Islamov Davron. "TARIX FANINI O'QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI." *SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY* 3.30 (2025): 354-357.
2. Bahodir o'g'li, Vohidov Sardorbek. "O'ZBEKISTON TARIXI" FANINI O'QITISH METODIKASINI RIVOJLANTIRISH-PEDAGOGIK ZARURIYAT SIFATIDA." *PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION* 1.32 (2025): 15-22.
3. Kubeyanova, N. "TALABALARINING TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH." *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH* 3.26 (2024): 164-170.
4. Urinbayev, Isroiljon Kadirjonovich, and Baxodir Ulmasovich Quchqarov. "YOSHLARNING MILLIY MADANIYAT ASOSIDA MANTIQUIY FIKRLASHINI VA MILLIY TAFAKKURINI O'QITIRISH." *Oriental Art and Culture* 5.3 (2024): 466-474.
5. Yuldoshevich, Atajanov Otajon. "BIOGRAFIK ASARLAR VA TANQIDIY TAFAKKUR: TALABALARINING ANALITIK KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.3 (2024): 208-210.